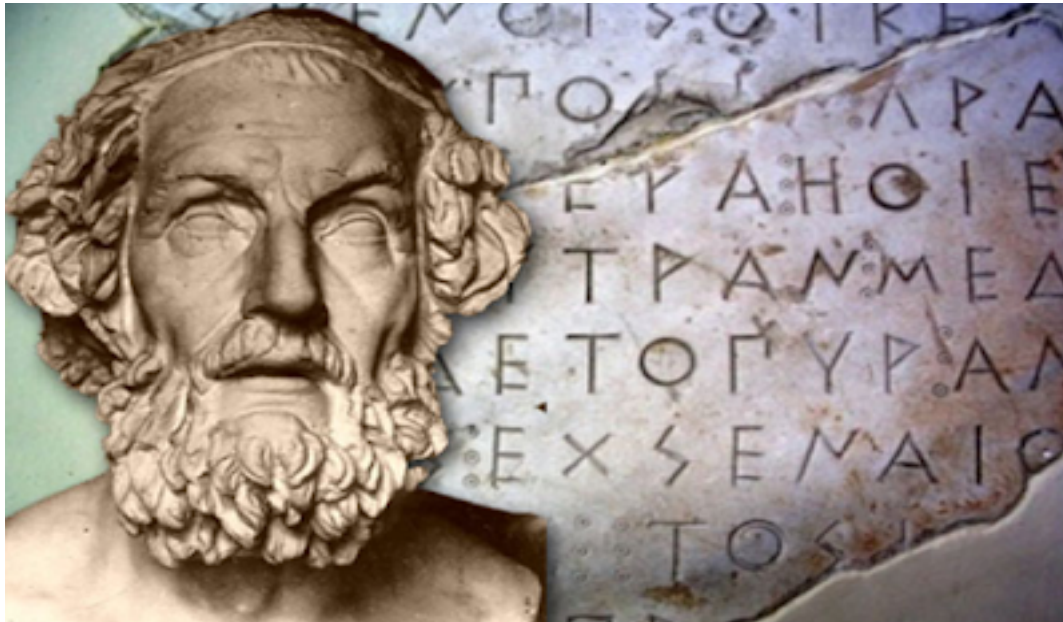

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

2019-2020

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία;

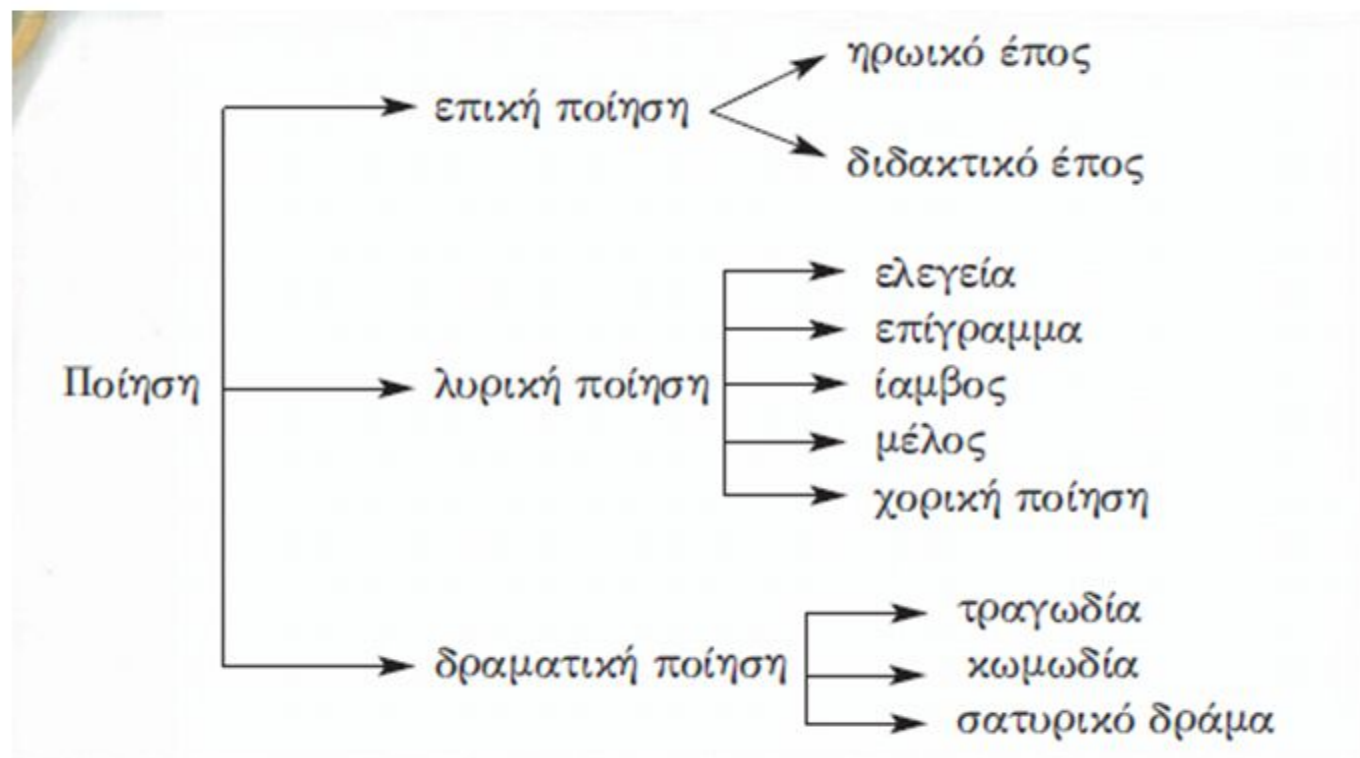
- Σύνολο των γραπτών μνημείων της ελληνικής αρχαιότητας που αποτελούν εκδηλώσεις ανώτερης πνευματικής δημιουργίας
- Ο όρος **αρχαία ελληνική λογοτεχνία** αναφέρεται στα γραπτά λογοτεχνικά μνημεία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με όρια τον 8ο αι. π.Χ. και τα μέσα περίπου του 4ου αι. (ίδρυση της Κωνσταντινούπολης).
- Τα προγενέστερα γραπτά μνημεία, δηλαδή οι πινακίδες σε γραμμική Β είναι έγγραφα χωρίς λογοτεχνικό χαρακτήρα, γι' αυτό στις απαρχές της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας τοποθετούνται τα έργα του Ομήρου που συντέθηκαν τον 8ο αι. π.Χ.

Σε ποιες κατηγορίες διακρίνονται;

Τα γραπτά μνημεία διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες

- **Ποιητικά έργα** (ποίηση): δημιούργημα, όπου κυριαρχεί η φαντασία και το συναίσθημα και γι' αυτό προηγήθηκε του πεζού λόγου). Εξελικτικά καλλιεργήθηκαν τρία είδη ποίησης, που το καθένα χαρακτηρίζει την εποχή του και υποδιαιρείται σε άλλα επιμέρους
- **Πεζά έργα** (πεζός λόγος): μεταγενέστερο δημιούργημα, όπου κυριαρχεί η κρίση). Και στον πεζό λόγο καλλιεργήθηκαν τρία γενικά είδη

ΕΙΔΗ ΑΡΧΑΙΟΥ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Πεζός λόγος

- Ιστορία
- Φιλοσοφία
- Ρητορική

Γλώσσα:

- Η γλώσσα των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας ανήκει στη μεγάλη οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών και παρουσιάζει διάφορες μορφές - διαλέκτους, ανάλογα με τα ελληνικά φύλα (Ιωνες, Αχαιοί και Δωριείς) που τη χρησιμοποίησαν, την περιοχή και την εποχή. Διαμορφώθηκαν, έτσι, **τέσσερις διάλεκτοι**:
- **Ιωνική**: Είναι η γλώσσα κυρίως της επικής ποίησης, αλλά και του επιγράμματος, της ελεγείας καθώς και των πρώτων πεζογράφων. Μερικά βασικά χαρακτηριστικά της: η αντί α (π.χ. Ἀθήνη), ασυναίρετοι τύποι (π.χ. κινέω, ποιέων), τα ψιλὰ σύμφωνα (π.χ. δέκομαι = δέχομαι· ἀπίκετο = ἀφίκετο).
- **Αχαϊκή-Αιολική**: Είναι η γλώσσα των Αχαιών και των Αιολέων, καθώς και η γλώσσα της μελικής ποίησης (Αλκαίος, Σαπφώ κ.ά.). Μερικά βασικά χαρακτηριστικά της: τα συνηρημένα ρήματα σχηματίζονται σε -μι (π.χ. κά- λημι αντί καλέω), ο τόνος ανεβαίνει προς την αρχή της λέξης (π.χ. χείμων, ἄγαθος), διατηρούνται τα διπλά ένρινα και υγρά μετά την αφομοίωση (π.χ. κρίννω, ἔστελλα).

Γλώσσα:

- **Δωρική:** Είναι η γλώσσα των Δωριέων και των δωρικών αποικιών της Ν. Ιταλίας, της Σικελίας και της Κυρηναϊκής, και η γλώσσα της χορικής ποίησης. Μερικά βασικά χαρακτηριστικά της: διατηρεί το παλιό ινδοευρωπαϊκό α και δεν το μετατρέπει σε η, όπως η ιωνική –αττική (π.χ. μάτηρ, Ἄθανα), χρησιμοποιεί την κατάληξη -μες στα ρήματα αντί -μεν (π.χ. φέρομες), συναιρεί το α+ω σε α (π.χ. πολιτᾶν αντί πολιτῶν), χρησιμοποιεί συνηρημένο μέλλοντα, που λέγεται δωρικός (π.χ. θεραπευσῶ, παιξοῦμαι)
- **Αττική:** Προήλθε από την ιωνική και είναι η κατεξοχήν ελληνική διάλεκτος στην οποία γράφουν όλοι οι γνωστοί συγγραφείς της αρχαιότητας από τον 5ο αι. π.Χ. Είναι η γλώσσα της ιστορίας, του δράματος, της φιλοσοφίας, των ρητόρων. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της σε σχέση με την ιωνική: α αντί η (π.χ. χώρα), ττ αντί σσ (π.χ. θάλαττα), ρρ αντί ρσ (π.χ. θαρρῶ αντί θαρσῶ), σταθερή χρήση της συναίρεσης και της αύξησης. Η αττική διάλεκτος διακρίνεται σε αρχαία και νέα (στην αρχαία, π.χ., χρησιμοποιούνται οι προθέσεις ἐς και ξὺν αντί των εἰς και σὺν της νέας).
- ✓ Διάλεκτος συγγενής με τη Δωρική και την Αιολική ομιλούνταν και στη Μακεδονία, όπου στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα επισημοποιήθηκε η αττική διάλεκτος στην αυλή των Μακεδόνων Βασιλέων. Η κυριαρχία των Μακεδόνων και του Μ. Αλεξάνδρου συνέβαλε στην εξάπλωση της αττικής διαλέκτου σε μια τεράστια γεωγραφική έκταση.

Κοινή

- Χρησιμοποιείται στα μετακλασικά χρόνια (από το 300 π.Χ. περίπου), στην αλεξανδρινή (323-31 π.Χ.) και τη ρωμαϊκή εποχή (31 π.Χ.-395 μ.Χ.). Με τις κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου έγινε γλώσσα διεθνής για όλες τις ανάγκες: διοίκηση, λογοτεχνία, συναλλαγές, καθημερινή επικοινωνία.
- Είναι μια γλώσσα απλοποιημένη, κοινόχρηστη, η οποία διαμορφώθηκε με βάση την αττική διάλεκτο, με στοιχεία και από τις άλλες διαλέκτους, κυρίως ιωνικά.
- Με την κοινή απλοποιούνται η προφορά, η σύνταξη, η κλίση (π.χ. εξαφανίζονται η συζυγία των εις -μι ρημάτων και, σιγά-σιγά, η ευκτική και το απαρέμφατο).
- Είναι η γλώσσα της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης.
- Η σημερινή νεοελληνική γλώσσα αποτελεί συνέχεια και μετεξέλιξη της κοινής.

Πηγές των αρχαίων ελληνικών διαλέκτων

Ο βαθμός ποικίλλει ανάλογα:

1. με την περιοχή και συνδέεται με τη θέση του γραπτού λόγου σε κάθε τοπική κοινωνία της αρχαίας Ελλάδας
2. την ισχύ και τη σημασία της καθεμιάς
3. την πολιτιστική της ανάπτυξη και ακτινοβολία
4. άλλους, ιδιαίτερους για κάθε περίπτωση, παράγοντες.

Επιγραφές:

- Αμεσότερη, αυθεντικότερη και πολυτιμότερη πηγή για τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους και την εξέλιξή τους.
- Για ορισμένες μάλιστα διαλέκτους, όπως π.χ. η αρκαδική ή η μεσσηνιακή δωρική, αποτελούν τη μοναδική σχεδόν (ή την κυριότερη) πηγή πληροφοριών.
- Είναι χαραγμένες σε πέτρα, μέταλλο, μάρμαρο και αγγεία και έχουν ποικίλο περιεχόμενο

κατηγοριοποίηση των επιγραφών

πολλά και διαφορετικά κριτήρια, όπως:

1. χρονολόγηση (με βάση τη χρονική περίοδο στην οποία ανήκουν)
2. η γεωγραφική περιοχή που βρέθηκαν (με βάση την πόλη, τον ιερό χώρο),
3. ο φορέας της επιγραφής (με βάση τον τύπο ή το υλικό του αντικειμένου στο οποίο έχουν χαραχθεί τα κείμενα, π.χ. επιγραφές χαραγμένες σε αμφορείς ή σε μολύβδινους πεσσούς)
4. ο τρόπος και η πρόθεση χάραξης (όπως π.χ. τα ανεπίσημα, πρόχειρα χαραγμάτα)
5. ο μετρικός χαρακτήρας της επιγραφής (όπως π.χ. τα επιγράμματα για αθλητές ή για νεκρούς)

Είδη

- **Δημόσιες, ιδιωτικές και ιερές επιγραφές**
- Η χάραξη γίνεται από επαγγελματίες χαρακτες, ελέγχεται από την πόλη και ακολουθεί ένα συγκεκριμένο τυπικό στη δομή και στο περιεχόμενο, ανάλογα πάντοτε με την περιοχή και την εποχή
- Τα επίσημα κείμενα και οι αποφάσεις καταγράφονταν σε ξύλινες (λευκώματα) ή πήλινες πινακίδες ή σε πάπυρο και οι αρχές αποφάσιζαν αν ολόκληρο το κείμενο ή μέρος του κειμένου έπρεπε να χαραχτεί και σε λίθινα ή μεταλλικά αντικείμενα για να δημοσιοποιηθεί

Επιγραφές με κριτήριο το περιεχόμενό τους

1. *Νόμοι (leges), ψηφίσματα (decreta) και άλλες δημόσιες αποφάσεις*
2. *Τιμητικές (titulihonorarii)*
3. *Αναθηματικές (dedicationes), (προσ)ευχές (orationes), τάματα (ex-votos)*
4. *Επιτύμβιες ή επιτάφιας (titulisepulcrales)*
5. *Απελευθερωτικές (manumissiones)*
6. *Υπογραφές καλλιτεχνών*

Επιγραφές με κριτήριο το περιεχόμενό τους

7. Αρχιτεκτονικές – σημεία τεχνιτών
8. Όροι, οδοδείκτες, μιλιάρια (*horoi, miliaria*)
9. Απολογισμοί–απογραφές (*rationes*), κατάλογοι, ευρετήρια (*catalogi*)
10. Ιδιωτικές επιστολές
11. Αρές (κατάδεσμοι, *defixiones*)
12. Διάφορα (*varia*) μαγικά κείμενα, χρυσά ορφικά ελάσματα, συμβόλαια για περιουσιακά ζητήματα, διαθήκες, υποθήκες, ερωτήσεις και απαντήσεις σε μαντεία, μετρήσεις τιμών, βάρους και χωρητικότητας σε διάφορα αντικείμενα, ψήφοι, επιγραφές σε όπλα (βλήματα σφενδόνης, βέλη)
13. Χαράγματα (*graffiti*)

Η σημασία των επιγραφών

«...οι επιγραφές είναι τα τιμιότερα μνημεία πάντων. Οι επιγραφές είναι αυθεντικά κείμενα, διότι μεταξύ του χαρακτήρα και του αναγνώστη δεν παρεμβάλλεται κανείς, όπως αντιθέτως συμβαίνει με τα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων, που έφθασαν έως εμάς αντιγραφόμενα επί αιώνες, με αποτέλεσμα να έχουν υποστεί αλλοιώσεις».

Στέφανος Αθ. Κουμανούδη (1818-1899)
σπουδαίος επιγραφικός, αρχαιολόγος και λόγιος του 19ου αι

Η σημασία των επιγραφών

- Αποτυπώνουν την εξέλιξη της γλώσσας και της φωνητικής πιο πιστά από τα φιλολογικά κείμενα
- Εμπλουτίζουν το λεξιλόγιο· γραφές που αθετούσαν οι φιλόλογοι επιβεβαιώθηκαν από τις επιγραφές.
- Παρέχουν πολλές και σημαντικές πληροφορίες· φέρουν στο φως νέα στοιχεία, άγνωστα προηγουμένως από οποιανδήποτε άλλη πηγή, φιλολογική ή αρχαιολογική μαρτυρία.
- Διαφωτίζουν πλείστα όσα σημεία του αρχαίου βίου, κάποτε σκοτεινά, και συχνότατα συμπληρώνουν τις πληροφορίες που παρέχουν οι αρχαίοι συγγραφείς για πολιτικά η πολεμικά γεγονότα, για τους θεσμούς, την οικονομία, το δίκαιο, την κοινωνική οργάνωση, τη λατρεία, την καθημερινή ζωή κλπ
- Έρχονται ακόμη να βεβαιώσουν την επιβίωση στο πέρασμα των χρόνων ονομασιών, χρήσεων και νοοτροπιών.

Η σημασία των επιγραφών.

- οι επιγραφές είναι σημαντικότετη πηγή για τη γνώση του αρχαίου κόσμου και η μελέτη των για την κατανόησή του είναι απαραίτητη. Μαζί με τα φιλολογικά κείμενα και τα αρχαιολογικά μνημεία αποτελούν τις βασικές πηγές της αρχαίας Ιστορίας, η σύνθεση της οποίας προκύπτει από τον συνδυασμό των. Η σημασία λοιπόν των επιγραφών για την ιστορική έρευνα είναι κεφαλαιώδης.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΑΡΧΑΪΚΗ

Α. ΠΟΙΗΣΗ

• 1. ΕΠΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

- Έπος(= λόγος, από το ρήμα **ἔπω = λέγω**)
- Αφηγηματικό ποίημα, διηγείται αξιομνημόνευτες πράξεις (= κλέα) ανθρώπων και θεών, όπως γεγονότα του παρελθόντος (ηρωικό έπος), και στη συνέχεια εξελίσσεται, αποκτώντας περιεχόμενο διδακτικό, φιλοσοφικό (διδακτικό έπος).
- Έχει τις ρίζες του βαθιά στην παράδοση των ελληνικών φύλων, την κοινωνική και πολιτική τους οργάνωση, τις καθημερινές ενασχολήσεις, τη θρησκεία, τους μύθους και τους θρύλους τους.

Το «Ομηρικό ζήτημα»

Μια προσεχτική ανάγνωση και μελέτη των ομηρικών ποιημάτων μπορεί να μας δείξει μια σειρά από **ασάφειες, αντιφάσεις** κι **ασυνέπειες** στη διήγηση, τέτοιου είδους που ίσως να ταίριαζαν μόνο στην προφορική ποίηση. Ποιος είναι ο ποιητής, πότε συνέθεσε τα δύο έπη και πώς, με ποιο τρόπο ενσωματώθηκε και διαφοροποιήθηκε η επική ποίηση από προφορική σε γραπτή μορφή; Οι μελετητές έχουν χωριστεί σε ομάδες διαφορετικών

Αναλυτικοί:

- Υποστηρίζουν ότι πρόκειται για την ύπαρξη διαφορετικών στοιχείων που προέρχονται από διαφορετικές εποχές. Με άλλα λόγια θεωρούν ότι από γενιά σε γενιά οι διάφοροι αοιδοί και ποιητές έκαναν παρεμβάσεις και προσθήκες και καταλήγουν ότι τα ποιήματα πρέπει να ήταν πολύ πιο μικρά σε έκταση από τη σημερινή τους μορφή. Έτσι, οι αναλυτικοί παρεμβαίνουν στο κείμενο όπως μας έχει σήμερα διασωθεί με σκοπό ν' απομακρύνουν ό,τι οι ίδιοι θεωρούν παρέμβαση του παρελθόντος στη διάδοση των ποιημάτων. Οι αναλυτικοί μελετητές έχουν απομακρύνει από σύντομα αποσπάσματα μέχρι και ολόκληρες ραψωδίες ή και σύνολα ραψωδιών προκειμένου ν' αντιμετωπίσουν τα διάφορα προβλήματα

Ενωτικοί:

- Αυτοί οι ερμηνευτές υποστηρίζουν την ενότητα της σύνθεσης των ομηρικών επών, ενώ παράλληλα δέχονται την ύπαρξη μεταγενέστερων προσθηκών. Άποψη των ενωτικών είναι ότι οποιεσδήποτε παρεκβάσεις στην πορεία της αφήγησης ή παραλλαγές του ίδιου θέματος εξυπηρετούν τις λογοτεχνικές προθέσεις του ποιητή

Νεο-αναλυτικοί:

- Βασίζονται στην ίδια την εξέλιξη της προφορικής ποίησης. Δέχονται ότι ο Όμηρος αποτελεί την κατάληξη μιας μακρόχρονης ιστορικής εξέλιξης, ότι αντλεί από πηγές διαφορετικής προέλευσης και εποχής, κι ότι αυτές οι διαφοροποιήσεις είναι εμφανείς στο έργο του. Απορρίπτουν την άποψη ότι τα έπη αποτελούν τη συγκόλληση άσχετων αποσπασμάτων χωρίς ομοιογένεια και λογοτεχνική καλαισθησία. Απορρίπτουν την τάση να επανασυνθέτουν τα ποιήματα κατά τους αναλυτικούς, όπως επίσης και την απόδοση ενός λογοτεχνικού σκοπού σε κάθε μορφή απόκλισης ή παρέκβασης. Οι νεο-αναλυτικοί συμφιλιώνουν τις προηγούμενες διαμετρικά αντιτιθέμενες απόψεις. Οι νεο-αναλυτικοί αναγνωρίζουν ότι το ομηρικό έργο είναι ποικιλόμορφο και πρωτότυπο, συνδυάζοντας την προφορική παράδοση με την τέχνη του λόγου

Κοινές αξίες στα έπη

- Τα πρόσωπα των δύο επών κοσμούν θαυμαστές αρετές, όπως η φιλοξενία, η ευγένεια, η φιλία, ο οίκτος για τον πόνο, η επιείκεια, η ηπιότητα, η ανθρωπιά. Οι δεσμοί της φιλοξενίας παραμένουν ακατάλυτοι και μεταβιβάζονται από πατέρα σε γιο, ενώνοντας έτσι ανθρώπους διαφορετικών χωρών (όπως, για παράδειγμα, η συνάντηση Γλαύκου – Διομήδη στο Ζ της Ιλιάδας). Η ευγενική συμπεριφορά εκδηλώνεται με τη διακριτικότητα, τη γενναιοδωρία και τη φροντίδα για το φιλοξενούμενο. Το ιδεώδες του ομηρικού ανθρώπου ενσαρκώνει η ικανότητα στο λόγο και στα έργα. Παράλληλα, άριστος θεωρείται όποιος έχει ευγενική καταγωγή, είναι γενναίος και ωραίος, επιδέξιος και συνετός. Η ομηρική ποίηση απευθύνεται με αμεσότητα και ειλικρίνεια σε όλους και διαπνέεται από την αισιόδοξη κατάφαση της ζωής. Οι ομηρικοί ήρωες αγαπούν τη ζωή, που είναι όμορφη. Αγαπούν τον αγώνα που θα τους δώσει τη δόξα (κλέος) και τη νίκη (κῦδος). Ο ηρωισμός όμως δεν αποκλείει τη θερμή αγάπη προς τη ζωή όπως την εκφράζει ο Αχιλλέας στην Οδύσσεια

Τα έργα που αποδίδονται συνολικά στον Όμηρο, είναι τα εξής

- α) *Ίλιάς*
- β) *Όδύσσεια*
- γ) *Θηβαΐς*
- δ) *Έπίγονοι*
- ε) *Μαργίτης*
- στ) *Άμφιαράου εξέλασις*
- στ) *Μικρά Ίλιάς*
- ζ) *Φωκαΐς*

- η) **Κέρκωπες**
- θ) **Βατραχομαχία**
- ι) **Ψαρομαχία**
- ια) **Έπταπακτική**
- ιβ) **Έπικιχλίδες**
- ιγ) **Είρεσιώνη**
- ιδ) **Βατραχομυομαχία**
- ιε) **Οίχαλίας άλωσις**
- ιστ) **Κύκλος**
- ιζ) **Έπτάπεκτος αῖξ**
- ιη) **Εἰς ξένους**
- ιθ) **Άμαζονία**
- κ) **Νόστοι**

Β. Διδακτικό έπος: Ήσίοδος

Εργογραφία

- 1. Θεογονία (1.022 εξάμετροι στίχοι).
- 2. Έργα καὶ Ἡμέραι (828 εξάμετροι στίχοι).
- 3. Ἀσπίς (480 εξάμετροι στίχοι).
- 4. Γυναικῶν Κατάλογος ἢ Ἡοῖαι

Θεματολογία

- Άντρας & Γυναίκα
- Κακία & Αποφάσεις
- Ντροπή, Αδράνεια και Τεμπελιά (οκνηρία)
- Φθόνος και Ζήλεια
- Αναβλητικότητα & Δράση
- Αρετή, Κόπος, Ανταμοιβή
- Πόλεμος & Ειρήνη
- Φήμη & Δόξα
- Άγνοια & Γνώση
- Θρησκεία & Θεός